

KRZYSZTOF ŁABĘDŹ

Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

ORCID ID: 0000-0003-2255-3338

Recenzja: J. R. Sielezin, *Wybrane zagadnienia z metodologii badań. Kontekst historyczny i aktualne problemy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2024, ss. 184

Książka dotyczy nieczęsto podejmowanych przez wielu badaczy, nawet z cenzurami naukowymi, zagadnień metodologicznych, uznawanych za niepotrzebne w poznawaniu i opisywaniu rzeczywistości. Autor książki udowodnił, że nic bardziej błędnego, a brak zastosowania prawideł metodologii oraz logicznego i krytycznego myślenia będzie skutkowało formułowaniem błędnych wniosków. W książce przedstawiono całą złożoność postępowania badawczego, m.in. problemy wiążące się z wykorzystaniem źródeł, definiowaniem pojęć, formułowaniem i weryfikacją hipotez, zawodnością metod badawczych oraz innymi jeszcze zagadnieniami. Wskazano również występujące błędy metodologiczne i logiczne, posługując się m.in. przykładami zaczerpniętymi z twierdzeń polityki historycznej prowadzonej przez Rosję i Niemcy, mającej antypolski charakter. Sformułowano przestrogi związane z wpływem na naukę zapotrzebowania ze strony polityki, instrumentalnym traktowaniem nauki, wpływem mających irracjonalny charakter mitów.

Książka składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia i bibliografii. Rozdziały dotyczą kolejno: specyfiki źródeł w badaniach historyczno-politologicznych, problemów definicyjno-logicznych oraz formalnych warunków weryfikacji prawdziwości hipotez, błędów metodologicznych, interpretacyjnych i logicznych (na przykładzie wybranych zagadnień historyczno-politologicznych) oraz „blaszków” i „cieni” wybranych metod empirycznych i technik badawczych. Bibliografia jest bardzo obszerna, w części „Literatura naukowa i wywiady” obejmuje około 400 pozycji (oprócz tego wyodrębniono części „Źródła archiwalne i publikowane”, „Encyklopedie, leksykony, słowniki” oraz „Prasa”), co stanowi dodatkową wartość

książki jako pewnego przewodnika po literaturze mającej w większości charakter metodologiczny. Całość została uzupełniona indeksem nazwisk i streszczeniami w językach angielskim, niemieckim, rosyjskim.

Po tym syntetycznym przedstawieniu recenzowanej publikacji warto kilka słów poświęcić jej autorowi. Jan Ryszard Sielezin jest historykiem i politologiem, mającym bogaty dorobek publikacyjny, zajmującym się przede wszystkim zagadnieniami historii współczesnej, m.in. funkcjonowaniem opozycji w PRL i działalnością „Solidarności”, polską myślą polityczną i wieloma innymi zagadnieniami. Istotną część jego zainteresowań stanowią kwestie metodologii badań, czyli odpowiedzi na pytanie „jak badać?”. W tym zakresie opublikował wiele opracowań, z których na szczególną uwagę zasługuje *Metodologia badań społecznych. Definicje. Terminy. Pojęcia* (2021), pozycja mająca charakter leksykalny, całościowo przedstawiająca kwestie metodologiczne, a także publikacje poświęcone badaniom źródłoznawczym w politologii, aspektom metodologicznym badania polityki, wieloznaczności pojęcia „fakt” i inne.

W książce zawarto zarówno wskazówki, jak należy prowadzić badania w sposób poprawny z punktu widzenia założeń metodologicznych, jak również przestrogi przed różnymi niebezpieczeństwami, z którymi badacz może się zetknąć. Poniżej zostaną przytoczone niektóre z nich. Po scharakteryzowaniu różnych rodzajów źródeł autor zaleca pluralizm metodologiczny, wskazując jednocześnie niebezpieczeństwa z tym związane, a następnie formułuje zalecenia dotyczące koniecznej krytyki źródeł. Porusza przy tym kwestie ustalenia autentyczności źródeł (w tym występowania falsyfikatów), znaczenia i specyfiki źródeł elektronicznych i prasowych oraz zasad ich poprawnego wykorzystywania. Podkreśla być może najważniejszą kwestię ustalenia wiarygodności faktów medialnych, pisząc m.in.: „Wzrasta ilość »informacji« zmyślonych, zmanipulowanych [...], dezawuuujących rządy państw, instytucje, osoby publiczne, co skutkuje spekulacją medialną, gdyż »niby fakty« nie zawsze są weryfikowane przez autorów przekazów, polityków, dziennikarzy” (s. 44).

Bardzo istotne są stwierdzenia odnoszące się do postępowania związanego z tworzeniem bazy faktograficznej badań. Tu autor przestrzega po raz kolejny przed niedocenianiem założeń metodologicznych i skupieniem się głównie na gromadzeniu faktów: „Zebranie nadmiernej ilości drobnych faktów, sondaży opinii publicznej czy opisów jakiejś społeczności nie tworzy jeszcze nauki. Dopiero uporządkowanie faktów oraz pogrupowanie ich będzie warunkiem wstępnym poprawnego postępowania badawczego” (s. 55). W następnych fragmentach książki uwidoczniło m.in. znaczenie prawidłowo skonstruowanych definicji oraz sformułowano warunki przydatności hipotez, do których poprawności autor przywiązuje znaczną wagę.

W rozdziale trzecim, mającym nieco inny charakter niż pozostałe, została dokonana egzemplifikacja różnego rodzaju błędów popełnianych w analizie procesów historycznych, a jako przykłady autor wykorzystał politykę historyczną Rosji i Niemiec (a w konkluzji sformułował tezę o słabości polskiej polityki historycznej). Także w tej części książki znalazły się istotne zalecenia dotyczące m.in. koniecz-

ności uwzględniania i zrozumienia kontekstu społeczno-politycznego, kulturowego i ekonomicznego dla poprawnej interpretacji informacji medialnych oraz wpływu na nie wielu czynników. Zwrócono też uwagę, że część tekstów publicystycznych, a także informacyjnych, powstaje z inspiracji służb specjalnych, które dostarczają źródeł lub inspirują do podjęcia niektórych tematów, co powinno skłaniać badacza do zachowania ostrożności i krytycznej refleksji.

Ostatnia część książki została poświęcona wskazaniu wad i zalet różnych metod – obserwacji, wywiadu, metod statystycznych. Po przedstawieniu różnych rodzajów (typów) obserwacji, autor sformułował warunki, których spełnienie jest konieczne dla osiągnięcia pożądaných rezultatów oraz ograniczenia tej metody. Szczególnie istotne jest, żeby badacz zdawał sobie sprawę z ograniczeń obserwacji, np. w przypadku obserwacji uczestniczącej – z ryzyka aktywnego udziału w kształtowaniu obserwowanej rzeczywistości, częstej niemożności obserwowania całości interesującego zjawiska, możliwości utraty koniecznego dystansu do przedmiotu obserwacji, częstego braku możliwości powtórzenia obserwacji. W przypadku wywiadu, po wymienieniu różnych jego rodzajów, również zwrócono uwagę na wiele czynników – sytuacyjnych, psychologicznych, socjologicznych i innych, mogących wpływać na rzetelność uzyskiwanych od respondenta odpowiedzi. W odniesieniu do metod statystycznych podkreślono m.in. znaczenie rodzaju i wielkości badanej próby, sposobu określenia przedziałów uzyskiwanych wartości, określenia błędu pomiaru. Błędy związane z zastosowaniem metod statystycznych mogą wynikać z przyjęcia błędnej metodologii i fałszywych założeń, niedokładnego zebrania danych, błędów interpretacyjnych. Te ostatnie mogą być związane m.in. z cechami wykresów przedstawiających wyniki, ale także mogą mieć zamierzony charakter, instrumentalny wobec celów różnych instytucji.

Kończąc, wspomnę o wrażeniu, które odniosłem, czytając recenzowaną książkę – wydaje się (choć to subiektywne odczucie), że została napisana przede wszystkim z punktu widzenia historyka, dążącego do ustalenia przebiegu wydarzeń i stosującego raczej podejście indukcyjne. Trochę może dziwić brak przywołania metody hipotetyczno-dedukcyjnej Karla Poppera, a w tym kontekście przekonanie, że hipotezy muszą posiadać uzasadnienie oraz brak wspomnienia o dążeniu do ich falsyfikacji. Ponadto sądzę, że dość jednostronny pod względem ideologicznym jest zestaw przywoływanych źródeł prasowych. Nie wpływa to jednak na jednoznacznie pozytywną ocenę książki i jej przydatności zarówno dla piszących prace naukowe, jak i dla ich opiekunów i promotorów. Powinni oni mieć cały czas na uwadze wskazówki i ostrzeżenia obecne w tym opracowaniu i stosować się do nich.

#### BIBLIOGRAFIA

- Sielezin, J.R. 2024. *Wybrane zagadnienia z metodologii badań. Kontekst historyczny i aktualne problemy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.

## BIOGRAM

**Krzysztof Łabędź**, dr hab., socjolog i politolog, profesor nadzwyczajny w Akademii Ignatianum w Krakowie, zainteresowania naukowe w zakresie teorii i socjologii polityki oraz funkcjonowania polskiego systemu politycznego i jego najnowszej historii. Kontakt e-mail: [kswan@up.krakow.pl](mailto:kswan@up.krakow.pl)